

VYSKUPIJOS CENTRO FORMAVIMAS PANEVĖŽYJE 1926–1940 M.

REGINA LAUKAITYTĖ

1926 m. balandžio 4 d. – istorinė diena Lietuvos Bažnyčios istorijoje. Buvo įgyvendinta ilgai laukta reforma – bule *Lituanorum gente* popiežius Pijus XI paskelbė sudaręs Lietuvos bažnytinę provinciją, kurios ribos sutapo su nepriklausomybę iškovojusios valstybės sienomis. Su Vilkaviškiu, Kaišiadorimis ir Telšiais naujos vyskupijos centru tapo ir Panevėžys, čia netrūkus imtos kurti tokiam centrui būtinos institucijos – atsirado kapitula ir kurija, vyskupo katedra, imta ieškoti vietos dvasinei seminarijai.

Panevėžio vyskupo katedrą užėmė Kazimieras Paltarokas (1875–1958). Šis dvasininkas vyskupu tapo sulaukęs 51-erių, buvo baigęs dvasinę akademiją, kanauninkas, Kauno dvasinės seminarijos profesorius, neblogai valdęs plunksną ir išleidęs ne vieną Lietuvos Bažnyčiai aktualią knygą. Amžininkų buvo vertinamas kaip valingas, Bažnyčios interesams atsidavęs ganytojas¹. 1926 m. vasaros pradžioje apsigyvenęs Panevėžyje, jis susidūrė su nemažais iššūkiais – vyskupijos centrą ėmė kurti kone „tuščioje vietoje“ ir ne itin draugiškoje politinėje aplinkoje.

Tema apie vyskupijų centrų organizavimą nėra visai nauja istorinėje literatūroje, daug duomenų apie kūrimąsi Panevėžyje paliko pats vyskupas Paltarokas ir jo bendradarbiai². Tačiau specialiai istoriografijoje ši problematika iki šiol analizuota nebuvo. Pasitelkus Lietuvos valstybės istorijos ir Lietuvos centrinio valstybės archyvų (LVIA ir LCVA) fondus, šiame straipsnyje į vyskupijos formavimą pažvelgsime dviem rakursais: 1) analizuosime, su

¹ P., „Svarbios sukaktuvės“, in: *Tiesos kelias*, Kaunas, 1935, Nr. 11, p. 616–621; Mykolas Krupavičius, „Vysk. Kazimieras Paltarokas“, in: *Tėvynės sargas*, Kaunas, 1958, Nr. 1, p. 1–22; Vytautas Balčiūnas, „Sacerdos magnus. Vyskupas Kazimieras Paltarokas“, in: *Aidai*, Chicago, 1958, Nr. 4, p. 145–156; Arūnas Streikus, „Konfliktas ar kompromisas?“, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, Vilnius, 1998, Nr. 1–2, p. 25–32.

² *Vyskupas Kazimieras Paltarokas: Bibliografija, amžininkų atsiminimai*, Panevėžys: Panevėžio m. savivaldybės viešoji biblioteka, 1998; Kazimieras Paltarokas, *Gyvenimo bruožai*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2005; šioje knygoje publikuojami ne tik vyskupo, bet ir kunigo Jono Gasiūno atsiminimai.

kokiomis finansinėmis problemomis susidūrė vyskupas Paltarokas, kaip jos spręstos; toks finansinis aspektas leis išryškinti dvasininkų ir visų tikinčiųjų indėlį formuojant vyskupijos centro struktūras, vyskupo gebėjimą sutelkti žmones jaunos vyskupijos bažnytinio ir religinio gyvenimo permainoms. Jis taip pat leis parodyti iš pirmo žvilgsnio Bažnyčiai itin nedraugiškos tautininkų valdžios finansinės paramos mastą; 2) aptarsime vyskupo Paltaroko pastangas formuoti vyskupijos dvasininkų bendruomenę, atnaujinti bažnytinį gyvenimą jam patikėtoje Lietuvos dalyje.

Bažnytinių institucijų sukūrimas nebuvo lengva užduotis nė vienam iš naujai paskirtų ganytojų: susidurta su materialinėmis ir politinėmis kliūtimis. Vyskupijų centrais tapusiuose miestuose (išskyrus Kauną) nebuvo katedrų rangui derančių bažnyčių, taip pat kaip ir vyskupų rangui bei reprezentacijai tinkamų pastatų, akademinų kolektyvų, pajėgių organizuoti teologijos studijas seminaruose. Tuo tarpu Bažnyčiai istoriniais 1926 m. vyriausybė keitė vyriausybę – krikščionys demokratai neteko valdžios per gegužę vykusius rinkimus, juos laimėję liaudininkai ir socialdemokratai buvo nuversti per gruodžio mėnesį įvykdytą perversmą, kai valdžios vairas ilgam atiteko tautininkams. Nei kairieji, nei tautininkai nenorėjo išlaikyti remdami ką tik sukurtas vyskupijas. Bažnyčios struktūros ir kartu jos įtakos visuomenei stiprinimas prasilenkė su tautininkų interesu apriboti įtakingiausios Lietuvoje politinės jėgos – krikščionių demokratų – veiklą ir socialinį svorį.

Nors Katalikų Bažnyčios ir valstybės santykius Lietuvoje reglamentavo 1927 m. sudarytas konkordatas su Vatikanu, jį pasirašiusios tautininkų valdžios ir vyskupų nuomonės dėl atskirų straipsnių esmės nesutapo. Netrukus įsisenėjo keletas problemų, rimtai komplikavusių tarpusavio santykius. Politiniais konkurentais siekusi atsikratyti tautininkų valdžia beveik visus katalikų kunigus traktavo kaip krikščionių demokratų „agentus“, siaurino jų įtaką jaunimui, siekė susilpninti ekonomines pozicijas, cenzūravo spaudą. Vyriausybei kovojant su krikdemais, augo Bažnyčios nuoskaudos. Tikras konfliktas įsiplieskė 1930 m., švietimo ministrui uždraudus katalikiškos ateitininkų organizacijos veiklą mokyklose: kunigų globojama jų kuopelių veikla nusikėlė į nelabai slepiamą pogrindį, prasidėjo areštai ir bausmės, policija ir saugumas ėmė domėtis „politikuojančiais“ kunigais, bausti juos piniginėmis baudomis ir reikšti pretenzijas vyskupams. Pastarųjų laukė ir kiti iššūkiai: Bažnyčia negalėjo taikstyti su konfesinių mokyklų suvalstybinimu, Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto veiklos ribojimu, katalikiškų ekonominių organizacijų žlugdymu.

Tad politinė aplinka trečio dešimtmečio pabaigoje – ketvirtame dešimtmetyje, kai vyskupui Paltarokui teko rūpintis vyskupijos centro organizavimu, nebuvo palanki. Ne be reikalo jo atsiminimuose vyrauja konfliktinių situacijų su vyriausybės nariais ir prezidentu Antanu Smetona tema. Sunkioje padėtyje atsidūrę vyskupai dažnai susitikdavo pasitarti, keisdavosi informacija ir koordinavo savo veiksmus. Atsiminimuose vyskupas ne kartą apgailestavo, kad jie neturėjo vieno požiūrio, dauguma (su arkivyskupu metropolitu Juozapu Skvirecku) buvo linkę nuolaidžiauti vyriausybei. Nors neretai jautęsis „vienas lauke karys“, Paltarokas buvo nuosekliausias tautininkų bažnytinės politikos kritikas. Tai galėjo turėti pasekmių jo vadovaujamų vyskupijos institucijų, iš dalies finansuojamų iš valstybės biudžeto, funkcionavimui.

Vyskupo rezidencija, katedra ir seminarija. Žinia apie Panevėžio miesto tapimą naujos vyskupijos centru vietos savivaldybei turėjo būti netikėta. Miesto valdžia – burmistro pareigas 1925–1940 m. ėjo prezidento Smetonos svainis Tadas Chodakauskas – jo atsiradimą sutiko nelabai svetingai. Kurijai teko įrodinėti, kad tokio bažnytinio centro buvimas, prasidėsiančios statybos miestui atneš nemažai naudos.

Vyskupas Paltarokas įsikūrė nenaujame mediniame name Sodų g. 1, kurį nupirko ir 1926 m. birželio mėn. jam perdavė Žemaičių vyskupijos kurija. Jame buvo keletas butų, kuriuose apsigyveno ir kurijos darbuotojai. Paties vyskupo žinioje buvo 6 kambariai ir koplyčia. Nors pagal šalies įstatymus valstybinės, visuomeninės ir bažnytinės paskirties patalpos nuo mokesčių buvo atleistos, miesto valdyba suskubo apdėti vyskupo nuosavybę kone patrigubintais nekilnojamojo turto mokesčiais (125 Lt) ir tik po kurijos kanclerio paakinimų, kad šis asmeniškai naudojosi vos dviem kambariais, o kiti skirti kurijos reikmėms, kad anksčiau ta nuosavybė buvo apmokes-tinta viso labo 50 Lt, sutiko sumažinti mokesčių iki buvusios sumos³. Vėliau kurija buvo įkurdinta šalia vyskupo rezidencijos pastatytame name.

Valdyti vyskupiją ordinarui Paltarokui padėjo keletas artimiausių kurijos darbuotojų, kuriems vyriausybė mokėjo atlyginimą pagal nustatytus etatus. Tautininkų valdymo metais tikybų reikalai priklausė Švietimo ministerijos kompetencijai, tiksliau – joje funkcionavusiam Kultūros reikalų

³ Kurijos kanclerio Povilo Šidlausko susirašinėjimas su miesto burmistru 1926–1927 m., in: *Lietuvos valstybinis istorijos archyvas*, (toliau – LVIA), f. 1650, ap. 1, b. 54, l. 107, 109, 110, 114, 119.

departamentui (nuo 1928 m. sausio; anksčiau jais užsiėmė Vidaus reikalų ministerija). Per mėnesį Panevėžio vyskupijos kurijai būdavo išmokama 4490 Lt⁴. Be šių valstybės biudžeto subsidijų kurija jautė vyskupijos tikinčiųjų dosnumą – jai buvo padovanotas automobilis (kurijoje įdarbinto vairuotojo žinioje buvo 1930 m. laidos biuikas), vyskupo koplyčios interjeru pasirūpino kelių miestelių katalikiškų organizacijų nariai.

Pirmiausia visos pajėgos vyskupijoje buvo sutelktos Kristaus Karaliaus katedrai – ji imta statyta prieš Pirmąjį pasaulinį karą pradėtos, bet taip ir nebaigtos Šv. Stanislovo bažnyčios vietoje. Statybos truko 1926–1930 m. ir pareikalavo apie 200 000 Lt. Katedra buvo pastatyta iš vidinių vyskupijos resursų: iš pradžių vyskupas Paltarokas neprasė vyriausybės paramos, o kai kreipėsi dėl 200 000 Lt pašalpos, valdžia tai praleido negirdomis⁵. Lėšos Panevėžio katedros statyboms buvo bene pirmoji nesutarimų tarp vyskupų ir tautininkų valdžios priežastis. Mat iš karto po gruodžio mėn. įvykdyto valstybės perversmo pastaroji prasė Kauno metropolito arkivyskupo Juozapo Skvirecko atsisakyti nuverstosios kairiųjų partijų vyriausybės 1926 m. antrąjį pusmetį dvasininkams neišmokėtų algų. „Paaukojimas tų algų Valstybei būtų patriotiškas gestas [...]. Trumpai sakant, reikia duoti. Pasakyti kategoringai: ne, vargu ar galima“, – samprotavo arkivyskupas rašte vyskupui Paltarokui⁶. Tačiau pastarasis pareiškė, kad Panevėžio vyskupijos kunigai savo algas jau paaukojo katedros statybų reikmėms ir numatydama tokias pajamas kurija užsakė daug statybinių medžiagų: „Prašyčiau Jūsų Ekscelenciją, vedant derybas dėl kunigų algų, pareikšti, kam reikia, šitas mano mintis, kad Panevėžio vyskupijos kunigai nebegali laisvai disponuoti minimomis algomis, nes jos jau paskirtos bažnytiniams reikalams“⁷. Iš šių raštų galima spręsti, kodėl Panevėžio katedros statyba nesulaukė vyriausybės paramos.

Lėšos katedros statybai buvo renkamos kiekvieną vyskupijos parapijietį įpareigojus paremti katedros statybą bent lito auka, kunigams kasmet aukojant dalį savo atlyginimo, organizuojant rinkliavas per atlyginimus ir pan.

⁴ Iš jų 1200 Lt sudarė vyskupo mėnesio atlyginimas; generalinio vikaro mėnesio alga – 900, oficiolo – 800, viceoficiolo – 600, kanclerio – 540, sekretoriaus – 300, kurjerio – 120 Lt („Panevėžio vyskupijos hierarchijos ir kurijos atlyginimo lapai 1930 m. gegužės mėn.“, in: *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, (toliau – LCVA), f. 391, ap. 4, b. 399, l. 19).

⁵ Kazimieras Paltarokas, *Gyvenimo bruožai*, p. 111.

⁶ Metropolito Juozapo Skvirecko raštas vyskupui Kazimierui Paltarokui, 1926-12-23, in: *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 148, l. 214.

⁷ Kazimiero Paltaroko raštas Juozapui Skvireckui, 1926-12-25, in: *Ibid.*, l. 213.

Dėl stabilaus kapitalo stokos, net ir statybas 1930 m. baigus, pamaldos katedroje beveik dešimtmetį vyko tebesitęsiančių apdailos darbų aplinkoje. Nežiūrint atsisakymo skirti pinigų katedros statybai, tautininkų vyriausybė vis dėlto reguliariai išmokėdavo sumas jos išlaikymui: tam buvo skiriama 5000 Lt metams; 1939 m., kai katedra buvo dekoruojama, valdžios prašyta 22 230 Lt⁸.

Panevėžio katedra su iškilmėmis buvo pašventinta 1933 m. (vykstant vyskupijos eucharistiniam kongresui), tačiau galutinai baigta dekoruoti tik 1939 m. Ją puošia žinomų Lietuvos skulptorių ir dailininkų kūriniai – Juozo Zikaro, Povilo Puzino ir kitų. Anuomet bažnyčios paprastai nebūdavo apšildomos, bet Panevėžio katedros rūsyje buvo įrengta jos grindų apšildymo sistema (jos eksploatavimas per metus kainuodavo apie 1500 Lt).

Antra didelių finansinių išteklių ir politinės įtampos pareikalavusi statyba buvo vyskupijos seminarijos rūmai. Nors pasirašydama konkordatą su Vatikanu tautininkų vyriausybė sutiko finansuoti visų vyskupijų seminarijas, Panevėžyje ji taip ir nebuvo įsteigta. Tai turėjo būti vadinamoji mažoji seminarija, rengianti klierikus studijoms Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete. Mieste nebuvo seminarijai tinkamų patalpų, nes vyriausybės jai pažadėtuose rūmuose vietos valdžia įkurdino amatų mokyklą.

Iš pradžių, sprendžiant kitas svarbias vyskupijos institucijų steigimo problemas, klierikų parengimo klausimas buvo antraeilis. Visu tarpukariu Panevėžio vyskupijos klierikai važiuodavo mokytis į Kauno dvasinę seminariją. Kurija rūpinosi maždaug 80 klierikų išlaikymu Kaune – tiek jų mokydavosi visuose seminarijos kursuose. Ginčai su valdžios instancijomis dėl jų studijų savoje vyskupijoje truko beveik dešimtmetį, kol 1938 m. rugpjūčio 4 d. Vatikano Seminarijų ir universitetų kongregacija reformavo dvasines seminarijas Lietuvoje ir įsakmiai nurodė Panevėžio vyskupui įsteigti savo vyskupijoje mažąją seminariją⁹.

Panašiai, kaip ir statant katedrą, vyskupijos kunigai vėl privalėjo aukoti dalį savo uždarbio (buvo numatyta, kad per trejus metus jie seminarijai paaukos vienerių metų atlyginimą), nors šįkart buvo gauta vyriausybės parama. Sovietų okupacijos išvakarėse pradėtos statybos atnešė vyskupijai didžiulius nuostolius: 1940 m. lapkričio 13 d. vyskupijos Bažnytinių turtų

⁸ Panevėžio vyskupijos kurijos išlaidų kanceliarijos, ūkio ir Katedros reikalams 1939 m. sąmata, in: *Ibid.*, b. 138, l. 37.

⁹ Panevėžio vyskupijos Bažnytinių turtų valdymo tarybos (BTVT) nutarimas, 1939-10-21, in: *Ibid.*, b. 306, l. 99.

valdymo taryba (BTVT) konstatavo, kad „dėl pasikeitusių krašto ir vyskupijos gyvenimo sąlygų tuo tarpu seminarijos statybos tęsti neįmanoma“¹⁰. Viltasi, kad pastatas bus baigtas savivaldybės pastangomis – dar liepos mėnesį kurija sutiko su sovietų valdžios paskirto burmistro pavaduotojo Jurašo reikalavimu išmokėti savivaldybei 50 000 Lt mainais į įstrigusią statybų užbaigimą ir pastato įrengimą. Savivaldybė nekvestionavo nuosavybės teisių, tik dėl butų stokos ketino laikinai būsimoje seminarijoje apgyvendinti miesto benamius. Deja, gautus pinigus Jurašas panaudojo visai kitiems tikslams – nacionalizuotame marijonų vienuolyne įrengė NKVD būstinę (Agronomijos g. 34), aptvėrė ją tvora¹¹. Seminarijos pastatas ilgai stovėjo nebaigtas, kol 1948 m. miesto valdžia nutarė panaudoti jį mokyklai¹²; dabar jame – katalikiškos krypties Kazimiero Paltaroko gimnazija.

Kartu su didžiosiomis Panevėžio mieste vykusiomis statybomis didelių parapijų išteklių pareikalavo jų pačių bažnyčių statybų ir restauravimo darbai. Beveik visos vyskupijos bažnyčios, ypač nukentėjusios nuo karo, 1926–1940 m. buvo atnaujintos, perdažytos. Pavasarį ir rudenį vyskupas Paltarokas apie porą savaitių skirdavo jų vizitavimui. Svarbiausias moralinis ir finansinis vyskupijos rėmėjas, žinoma, buvo jos tikintieji, puoselėję savo parapijų bažnyčias ir didesnėmis ar visai simbolinėmis aukomis prisidėję prie katedros, dvasinės seminarijos statybų, pirkę ir platinę vyskupijos spaudą, veikę katalikiškose draugijose.

Ginčai dėl vyriausybės subsidijų ir ekonominis stabilumas. Kaip ir visiems provincijos miestuose besikuriantiems vyskupams, formuojant Panevėžio vyskupijos biudžetą Paltarokui buvo svarbi vyriausybės parama. Be kitų subsidijų, ją sudarė pagal nustatytus etatus vyriausybės išmokami atlyginimai vyskupams ir kurijos tarnautojams bei parapijose dirbantiems kunigams. Lietuvos valstybė negalėjo išvengti šios prievolės, nes būtent ji perėmė XIX a. carinės Rusijos valdžios nusavintą bažnytinę nuosavybę ir tik dalį jos grąžino buvusiems savininkams (išlikusiems ir atsikuriantiems vienuolynams, parapijoms). Deja, valstybės subsidijos vyskupijoms ilgai buvo

¹⁰ Panevėžio vyskupijos BTVT 1940 m. lapkričio 14 d. nutarimas, in: *Ibid.*, l. 102.

¹¹ Vyskupijos generalinio vikaro raštas Panevėžio apygardos teismo prokurorui, 1941-08-08, in: *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 306, l. 105; Panevėžio miesto burmistro raštas vyskupijos kurijai, 1941-08-06, in: *Ibid.*, l. 106.

¹² Panevėžio miesto Vykdomojo komiteto pirmininko Butkio raštas Religinių kultūrų reikalų tarybos prie SSSR MT įgaliotiniui Lietuvos SSR, 1948-04-16, in: *LCVA*, f. R 181, ap. 1, b. 26, l. 108.

aštrių ginčų epicentre. Liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybė 1926 m. antrąjį pusmetį apskritai jų neišmokėjo, o tautininkų – stengėsi nustatyti savo sąlygas. Vyskupams toks diktatas nebuvo priimtinas, be to, valdžia buvo linkusi nepastebėti parapijų ir kunigų skaičiaus augimo tendencijos ir atitinkamai didinti bažnytines išlaidas.

Nuo valstybės susikūrimo 1918 m. vyriausybės skiriamos Bažnyčiai lėšos patekdavo į vyskupijų kasą ir jomis savo nuožiūra disponavo dvasinė valdžia. Tokia sistema buvo labai patogi Bažnyčiai, sudarė palankias sąlygas kaupti kapitalą didesnėms statyboms, planuoti išlaidas. Tautininkų vyriausybei ėmus reikalauti, kad sumos būtų išmokamos tiesiogiai gavėjams ir patvirtintos jų parašais, vyskupai ilgai tam priešinosi, neteikė dvasininkų sąrašų. Panevėžio vyskupijos kurija taip pat nepakluso valdžios spaudimui. Ginčams užtrukus, algos mokėtos nereguliariai, antai 1932 m. jų negauta net septynis mėnesius¹³. Negalėdama susitarti su kurijomis, Švietimo ministerija siuntinėjo atlyginimus kunigams asmeniškai paštu pagal pačios ministerijos pastangomis sudarytus (todėl ganėtinai netikslus) sąrašus. Panevėžio vyskupijos kunigai taip jiems siunčiamų pinigų neėmė, juos kurijos nustatyta tvarka paimdavo ir išdalindavo dekanai¹⁴. Į vyriausybės reikalavimą patvirtinti atsiskaitymą parašais žiūrėta pro pirštus. Kaip teisinosi Utenos dekanas, „iš kunigų, kurie per mano rankas gaudavo atlyginimą, pakvitavimų nedrįsdavau reikalauti ir jų neturiu, nes toks reikalavimas man atrodė lygiu kunigo garbės įžeidimui“¹⁵. Vis dėlto tokia juridiskai neįteisinta atlyginimų išmokėjimo tvarka kėlė nemažai painiavos, kurią nuolat turėjo tirti kunigų skundus.

Problema buvo išspręsta 1936 m. balandį, kai švietimo ministras patvirtino valstybės subsidijų vyskupijų kurijoms mokėjimo tvarką reglamentuojančias taisykles¹⁶. Jos galutinai įteisino vyriausybės numatytą praktiką. Subsidijos, skiriamos pagal vyskupijų kurijų teikiamas metines sąmatas, pasiekdavo jas 3 kartus per metus. Etatinius atlyginimus išmokėdavo kurijos pagal jų pačių sudarytus ir švietimo ministro patvirtintus

¹³ Vyskupo Kazimiero Paltaroko raštas švietimo ministrui, 1932-12-27, in: *Ibid.*, b. 138, l. 195.

¹⁴ Kazimieras Paltarokas, *Gyvenimo bruožai*, p. 111.

¹⁵ Utenos dekanas raštas vyskupijos kurijai, 1935-09-18, in: *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 148, l. 26.

¹⁶ „R. Katalikų Vyskupijos Kurijų reikalams iš Švietimo Ministerijos kreditams gauti ir iš jų atsiskaityti Taisyklės“, švietimo ministro Juozo Tonkūno patvirtintos 1936 m. balandžio 23 d., in: *Ibid.*, b. 138, l. 137–140.

sąrašus ir, surinkusios kunigų bei kurijos tarnautojų parašus, gražindavo tuos „algų lapus“ Švietimo ministerijai. Kurijos iš esmės išsaugojo galiybę disponuoti valstybės skiriamomis lėšomis, nes metų gale neprivalėjo atsiskaityti už atskiras išlaidų eilutes nei ministerijai, nei Valstybės kontrolei.

Švietimo ministerija Panevėžio vyskupijai 1929 m. skyrė 173 etatus: be vyskupo ir kurijos tarnautojų (kaip minėta, etatai buvo skirti generaliniam vikarui, oficialui ir viceoficialui, kancleriui, sekretoriui ir kurjeriui), etatinis atlyginimas mokėtas 10 dekanų, 106 klebonams ir 50 vikarų¹⁷. Tiek parapijų dvasininkų etatų valstybei kainavo 21 156 Lt per mėnesį¹⁸. Panevėžio vyskupijos kurija iš pat pradžių pretendavo į didesnes sumas¹⁹, o praėjus beveik dešimtmečiui po pirmojo etatų paskirstymo, visų Lietuvos vyskupijų kurijos siekė papildyti valstybės subsidijuojamų etatų skaičių. Mat atsirado naujų parapijų, didėjo ir kurių poreikiai. Panevėžio vyskupijos kurija 1938 m. pradžioje parengė projektą, numatydama 13 naujų etatų vyskupijos kurijoje bei katedroje²⁰ ir 19 – parapijose (4 klebonų/filialistų ir 15 vikarų); Švietimo ministerijos finansavimas Panevėžio vyskupijai turėjo padidėti 79 080 Lt per metus²¹. Bet dėl prasidėjusios politinės krizės, vyriausybės išmokus Bažnyčiai nebedidėjo.

Nesutarta su vyriausybe ir dėl dvasininkų darbo pajamų mokesčių. Mokesčių inspekcijos paprastai gerokai padidindavo klebonų pajamas, sukeldamos jų ir kurijos pasipiktinimą nepagrįstai „išpūstais“ mokesčiais. Ši sritis taip ir liko reglamentuota, nes parapijų biudžetai pasižymėjo nepa-

¹⁷ Švietimo ministerijos etatų pakeitimas, in: *Vyriausybės žinios*, Kaunas, 1929, Nr. 298, eil. 1994.

¹⁸ „Rymo katalikams per vieną mėnesį išmokama“, [1932], in: *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 404, l. 40.

¹⁹ Vyskupijos kurijos skaičiavimais (1930), buvo būtini dar du etatai kurijoje (notaro ir mašininko, t. y. rašančio rašomąja mašinėle), kanceliarinėms bei ūkinėms išlaidoms – 6560 Lt vietoje vyriausybės skirtų 5000 Lt, beveik tūkstančiu litų daugiau (4980 Lt) kunigams už dalyvavimą bažnytinio tribunolo ir BTVT posėdžiuose, katedros išlaikymui – 8600 Lt vietoje skirtų 5000, šešioms kunigams invalidams – 10 800 Lt vietoje skirtų 4000 Lt (Panevėžio vyskupijos 1930 metams sąmata, in: *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 148, l. 159–160).

²⁰ Kurijai prašyta papildomų etatų vyskupo sekretoriaus, teisingumo ir moterystės ryšio gynėjo, vyskupijos Tribunolo ir BTVT notaro, Metrikų skyriaus archyvaro ir mašininko bei sargo pareigybėms, katedrai – viceprepozito, 4 vikarų, vargonininko ir zakristijono bei sargo etatų. Beje, pastarosios trys pareigybės iki tol buvo subsidijuojamos valstybės lėšomis iš katedros išlaikymui skiriamų lėšų.

²¹ Panevėžio vyskupijos kurijos etatų papildymo projektas, 1938-01-14, in: *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 138, l. 50.

stovumu, be to, kunigai paprastai neturėdavo pajamas ir išlaidas patvirtinančių dokumentų.

Vyskupai nedvejodami savo nuožiūra disponavo valstybės skirtomis subsidijomis parapijų kunigams, nes šie turėjo daugiau pajamų šaltinių. Jų biudžetą sudarė dar ir pajamos už religinius patarnavimus, be to, dauguma parapijų gyvavo bažnytkaimiuose, kur klebonijoms priklausė vadinosios beneficijos – žemės sklypai su ūkiniais pastatais, samdoma šeimyna. Pagal įstatymus jų dydis galėjo siekti iki 80 ha, tačiau Panevėžio vyskupijoje didžiausios beneficijos buvo perpus mažesnės. Daugeliu jų, gautų kaip bažnyčių fundatorių donacijos, parapijos naudojosi kelis šimtmečius. Naujai steigiamoms parapijoms jas aukojo arba nupirko parapijiečiai, be to, žemės stokojusios parapijos 6–8 ha sklypus gavo vykstant žemės reformai (ten, kur buvo dalijami dvarai).

Dauguma klebonų anuomet buvo kilę iš kaimo ir neblogai tvarkėsi ūkiuose, vis dėlto neretas jautėsi paskirtas parapijon laikinai ir tinkamai nesirūpino jam patikėtu bažnytiniu turtu. Todėl Panevėžio vyskupijoje buvo nustatytos disponavimo beneficijomis taisyklės, dekanatuose sudarytos bažnytinių pastatų priežiūros komisijos²². Esant reikalui, trijų kunigų komisija galėjo įvertinti beneficijos būklę ir rekomenduoti nuobaudą už jos „nugyvenimą“.

Dėl katalikybės persekiojimo carų laikais pasekmių atskirų parapijų bažnytinės nuosavybės juridinis statusas nebuvo aiškus. „Ne viena bažnyčia neturi dokumentų, kuriais remiantis valdo tam tikrą, ypač nejudomą, turtą. Vienatinis dokumentas kartais esti bažnyčios inventorių; jam kartais nenorima pripažinti juridinės vertės“, – konstatuota 1930 m. vykusioje dekanų konferencijoje²³, todėl rūpintis sudaryti beneficijų planus, kitus nuosavybės dokumentus ir juos įteisinti²⁴. Bažnytinio turto administravimas pareikalavo daug pastangų ir išteklių, bet jau pirmosios sovietų okupacijos metais visos parapijos jo neteko (buvo paliekama tik iki 3 ha), o po karo buvo nacionalizuoti ne tik sklypai, bet ir bažnytiniai pastatai, dažnas klebonas prarado net kleboniją.

²² „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos 1929 VII 2 d. nutarimai, dalyvaujant J. E. Vyskupui ir Katedros Kapitulai“, in: *Ibid.*, b. 174, l. 111–112.

²³ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1930 V.D. metais liepos 1 d. nutarimai, dalyvaujant J. E. Vyskupui, Kapitulai ir Kurijos nariams“, in: *Ibid.*, l. 107; „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1933 m. rugpjūčio mėn. 3 d., nutarimai“, in: *Ibid.*, l. 86.

²⁴ *Ibid.*; „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1934 m. rugpjūčio 3 d., nutarimai“, in: *Ibid.*, l. 82–83.

Kita vyskupijos ekonominio gyvenimo tarpukariu problema buvo susijusi su labai nevienodomis parapijų pajamomis – kai kuriose jų kunigai vos galėjo išgyventi. Vėliau sovietmečiu valdžia manipuliavo tokia padėtimi, versdama vyskupijų valdytojus „nukišti“ į menkas neturtingas parapijas nepaklusnius, sovietiniams įstatymams prasižengusius kunigus. Vyskupas Paltarokas siekė sulyginti klebonų pajamas: dėl to parapijos buvo suskirstytos į 6 kategorijas, kurių turtingiausios privalėjo mokėti didesnius mokesčius bendriesiems dvasininkijos ir vyskupijos klierikų mokslinimo reikalams, o neturtingesnės bendruomenės nuo tokių mokesčių buvo atleistos arba net galėjo pretenduoti į paramą²⁵. Nuo 1937 m. svarstyta galimybė didesnėse beneficijose skirti sklypus bažnyčios tarnams – vargonininkams, zakristijonams, špitolninkams; brendo mintis klebonus traktuoti kaip beneficijų nuomininkus, privalančius mokėti pajamų mokesčius į parapijos kasą, iš kurios jiems būtų mokamas kurijos nustatyto dydžio atlyginimas²⁶.

Vyskupija turėjo pasirūpinti nusenusiais kunigais ir invalidais, todėl, perimant Kauno arkivyskupijos praktiką, 1928 m. buvo įsteigta Panevėžio vyskupijos Kunigų invalidų ir emeritų kasa. Apie šeštadalį jos pajamų sudarė vyriausybės subsidijos, likusias – kunigų įnašai. Pavyzdžiui, 1935 m. Panevėžio vyskupijoje emeritų buvo 19, vyriausybė jiems išmokėjo beveik 5700 Lt²⁷, t. y. maždaug 300 Lt per metus asmeniui. Buvo užsibrėžta per 10 metų vyskupijoje atidaryti dar bent 9 altarijas, kuriose prie bažnyčių galėtų nukaršti seni kunigai²⁸. Buvo atidarytos 8 altarijos: Kamajuose, Klovainiuose, Krekenavoje, Pasvalyje, Rokiškyje, Šimonyse, Vadokliuose ir Kupiškyje, daugiausia atskirų kunigų pastangomis ir lėšomis.

Panevėžio vyskupijos Kunigų invalidų ir emeritų kasa sukauptė nemažą kapitalą (1939 m. joje buvo 84 241 Lt)²⁹, todėl ne tik išmokėdavo pensijas nusenusiems kunigams, finansavo altarijų remontą, bet ir paremdavo į bėdą patekusius kunigus (suteikdavo paskolas, pašalpas užsitęsusių ligos atveju).

²⁵ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1933 m. rugpjūčio mėn. 3 d., nutarimai“, in: *Ibid.*, l. 88.

²⁶ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1937 m. rugpjūčio 3 d., protokolas“, in: *Ibid.*, l. 53; „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1934 m. rugpjūčio 3 d., protokolas“, in: *Ibid.*, l. 24–25.

²⁷ Panevėžio vyskupijos kunigų invalidų ir emeritų kasos 1935 m. sąmata, in: *Ibid.*, b. 138, l. 146.

²⁸ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos 1929 VII 2 d. nutarimai, dalyvaujant J. E. Vyskupui ir Katedros Kapitulai“, in: *Ibid.*, b. 174, l. 112.

²⁹ Kunigų invalidų ir emeritų kasos 1939 m. apyskaita, in: *Ibid.*, b. 258, l. 252.

Kaip liudija žemiau pateikta lentelė *Panevėžio vyskupijos augimas 1926–1940 m.*, vyskupijoje ryškėjo aiški augimo tendencija – daugėjo ir tikinčiųjų, ir šventovių, ir kunigų. Per tuo metus vyskupijoje atsirado net 22 naujos parapijos, 3 rektoratai ir 3 koplyčios, buvo pastatyta 14 naujų bažnyčių. Jei 1926 m. vienam kunigui teko maždaug 2193 tikintieji, tai 1940 m. – 1775. Tai leido kunigams būti arčiau žmonių, daugiau dėmesio skirti jaunimo ugdymui, draugijoms.

Lentelė: Panevėžio vyskupijos augimas 1926–1940 m.

	1926 m.	1940 m.
Tikinčiųjų katalikų	375 000	418 950
Bažnyčių	69 parapijos, 41 filija, 4 rektoratai, 79 koplyčios (iš viso – 193)	91 parapija, 27 filijos, 7 rektoratai, 82 koplyčios (iš viso – 207)
Kunigų	171	236 ir 5 kunigai vienuoliai (marijonai)
Vienuolynų	1 (neviešos vienuolijos – Lietuvos moterų kultūros draugijos – vienuolynas Antalieptėje)	2 vyrų vienuolynai Panevėžyje (abu marijonų kongregacijos, 5 kunigai, 6 broliai, 9 novicijai) 4 moterų vienuolynai, iš viso 54 vienuolės (benediktinės Pasvalyje, kazimierietės Vabalninke, širdietės Antalieptėje, Anykščiuose ir Biržuose, vargdienių seserys Utenoje)

Sudaryta pagal: *Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri provinciae ecclesiasticae Lituanae pro anno Domini 1940*, [s.l.], p. 140, 182.

Bažnytinio gyvenimo atnaujinimas. Įkurtoji Panevėžio vyskupija buvo padalinta į 10 dekanatų, kaip minėta, atsirado kapitula, vyskupijos kurija, buvo paskirti bažnytinio teismo, vyskupijos Bažnytinių turtų valdymo tarybos nariai, cenzoriai, įsteigta Kunigų invalidų ir emeritų kasa. Toli nuo dvasinės valdžios gyvenę parapijų kunigai labiau įsitraukė į vyskupijos gyvenimą – dekanai kasmet ėmė šaukti pasitarimus, kur bemaž kiekvienas kunigų privalėjo parengti ir perskaityti pranešimus. Tai skatino atnaujinti teologines žinias, analizuoti padėtį savoje parapijoje. Vasaromis dekanai rinkdavosi į konferencijas, kur svarstydavo aktualiausius klausimus ir numatydavo jų sprendimo būdus, išipareigodavo priimtais nutarimais. Vyskupo pastangomis net apie 100 vyskupijos kunigų 1926–1927 m. dalyvavo Kaune ir Panevėžyje surengtuose socialiniuose kursuose.

1936 m. pradžioje buvo sušauktas vyskupijos Sinodas, kuriame priimta ir patikslinta apie 600 vyskupijos gyvenimui ir dvasininkams aktualių sprendimų³⁰.

Vyskupas Paltarokas iš karto stengėsi padėti pagrindus ilgalaikiai administravimo sistemai – dvasininkai gavo aiškias instrukcijas, kaip tvarkyti parapijos raštinę ir archyvą, kaip gavus paskyrimą į kitą parapiją perduoti ir perimti parapijos nuosavybę, kokias sutartis sudaryti su bažnyčios tarnautojais ir kt. Vyskupijos vadovybė skatino kunigus kuo aktyviau dalyvauti vietos socialiniame gyvenime, globoti religines ir visas kitas kultūrinės, ekonomines katalikiškas draugijas, jas steigti savo parapijose, ieškoti bendradarbių tarp vietos inteligentų, ypač mokytojų³¹.

Itin svarbus dėmesys skirtas „gyvajai bažnyčiai“ – vyskupijos tikinčiųjų religiniam ugdymui. Jau 1927 m. buvo parengta intensyvi vaikų katekizavimo programa – kasmet visą gegužės mėnesį numatyta tam skirti 5 dienas per savaitę, dirbant mokyklose ar bažnyčiose po 4 valandas kasdien; tokį kursą baigusieji atlikdavo pirmąją išpažintį, o pirmosios Komunijos prieidavo kitais metais – birželio mėnesį išklausę antrą analogiškos trukmės katekizavimo kursą. Trečiaisiais metais vaikų laukė dar vienas toks pat intensyvus mėnesio katekizavimo kursas, plačiau supažindinantis su apeigų ir švenčių prasme, Bažnyčios istorija. Tik tokias katekizavimo pakopas iki 14 metų įveikusieji galėjo pasijusti esą sąmoningi katalikai³². Sunku pasakyti, ar numatyta katekizavimo programa buvo įgyvendinama kiekviename parapijoje, juolab kai kur kunigai ją pradėdavo jau kovą (vėliau kaimo vaikai, matyt, būdavo apkraunami ūkio darbais), ir Švietimo ministeriją pasiekė mokytojų skundai, kad dėl ankstyvos katekizacijos vaikai nelanko mokyklų³³.

Apskritai vyskupijoje ryškėjo tendencija labiau įtraukti pasauliečius, organizacijų narius į parapijų administravimo reikalus, bažnytkaimiuose aktyvinti Bažnyčių palaikymo tarybas, steigti parapijų komitetus (kuriuos

³⁰ Žr. Pirmojo Panevėžio vyskupijos sinodo darbų protokolai, in: *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 267.

³¹ „Dekaną konferencijos, įvykusios 1926 VII 16 Panevėžio vyskupo rūmuose, nutarimai“, in: *Ibid.*, b. 174, l. 186; „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1927 VII 14–15 vyskupo namuose, nutarimai“, in: *Ibid.*, l. 116.

³² „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1927 VII 14–15 vyskupo namuose, nutarimai“, in: *Ibid.*, l. 117.

³³ Biržų apskrities II rajono pradinė mokyklų inspektorius J. Aleknos raštas Švietimo ministerijos I departamentui, 1930-04-05, in: *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 399, l. 4.

sudarytų kaimų maršalkos, besirūpinantys rinkliavomis, tvarka bažnyčiose ir jų šventoriuose, kapinėse)³⁴. Kunigai raginti laikytis punktualumo, sakyti pamokslus pasiruošę ir ne ilgesnius kaip 20–30 minučių³⁵. Vyskupas Paltarokas siekė, kad visose parapijose vyktų misijos, skirtos jaunimo, vyrų ir moterų dvasiniam atsinaujinimui (jas paprastai vesdavo iškalba ir dvasingumu garsėjantys marijonų, jėzuitų kunigai). Atkreiptas dėmesys į masinius renginius, siekta juos maksimaliai išnaudoti pastoracijai. Pasiskaityta už parapijose įprastų trijų dienų metinių rekolekcijų laiko paskirstymą atskirai kviečiant jaunimą, vyrus ir moteris, už atlaidų skaičiaus mažinimą (per metus parapijoje surengiant vienus-dvejus). Vyskupas ragino parapijų draugijas puošti bažnyčias gėlėmis ir žvakėmis, o kunigus – bent kartą per metus kruopščiai išvalyti bažnyčias, nuolat plauti ir dezinfekuoti žmonių bučiuojamus kryžius, kas savaitę keisti ir švariame inde laikyti švęstą vandenį, menkaverčius paveikslus, statulas, dirbtines gėles, sudėvėtus liturginius rūbus ir kt. pamažu keisti naujais, labiau derančiais sakralinei erdvei³⁶.

Panevėžio vyskupijos dekanai nuolat grįždavo prie aktualių socialinių klausimų. Antai siekiant organizuoti nepasiturinčiųjų šalpa, planuota kiekvienoje parapijoje įsteigti labdara užsiimančias draugijas, sutelkus kelių parapijų išteklius atidaryti vaikų ir senelių prieglaudą arba tokius globotinius apgyvendinti šeimose. Stengtasi atsikratyti profesionaliais elgetautojais; įdomu, kad svarstyta galimybė tikriems elgetoms leisti rinkti aukas prie bažnyčių išdavus leidimus su jų fotografijomis³⁷.

Gal todėl, kad vyskupavo savame krašte, Paltarokas bene labiausiai iš ganytojų rūpinosi vyskupijos istoriniu ir kultūriniu paveldu, pats domėjosi jos bažnyčių praeitimi ir kitus kunigus skatino rinkti medžiagą, fotografijas ir rašyti parapijų istorijas, perrašyti ir siųsti kurijai bažnyčių inventorius³⁸.

³⁴ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1939 m. rugpjūčio 3 d., protokolas“, in: *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 174, l. 16.

³⁵ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1934 m. rugpjūčio 3 d., nutarimai“, in: *Ibid.*, l. 84.

³⁶ „Dekanų konferencijos, įvykusios 1926 VII 16 Panevėžio vyskupo rūmuose, nutarimai“, in: *Ibid.*, l. 185; „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos 1929 VII 2 d. nutarimai, dalyvaujant J.E. Vyskupui ir Katedros Kapitulai“, in: *Ibid.*, l. 110.

³⁷ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos 1928 VII 12–13 d., J. E. Vyskupui vadovaujant, dalyvaujant Kapitulai, nutarimai“, in: *Ibid.*, l. 114–115.

³⁸ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos 1929 VII 2 d. nutarimai, dalyvaujant J. E. Vyskupui ir Katedros Kapitulai“, in: *Ibid.*, l. 110; „Panevėžio vyskupijos dekanų konfe-

Šio darbo rezultatas – didžiulės apimties rankraštis apie visas parapijas ir bažnyčias *Panevėžio vyskupija*, dienos šviesą išvydęs jau nepriklausomoje Lietuvoje po 1990 m.³⁹ Tik atvykęs į Panevėžį, Paltarokas ėmėsi kurti vyskupijos knygyną (jam perdavė dalį savo turimų knygų, kunigai buvo įpareigoti per metus tokio knygyno reikmėms paaukoti bent 5 Lt), Palėvenėje – bažnytinių muziejų (tam vienuolyne buvo skirti du kambariai⁴⁰, tačiau drėgni vienuolyno mūrai greičiausiai netiko muziejui).

Bažnytiniai papročiai tarpukariu buvo gana griežti ir sunku būtų tvirtinti, kad jie liberalėjo. Antai kunigai privalėjo dėvėti ilgus sutanas (nebent kelionėje ar gavę specialų vyskupo leidimą)⁴¹, 1926 m. vyskupijos dekanai nutarė nereikalauti, kad žmonės bučiuotų kunigams ranką, bet kartu ir „negriauti papročio, kurs yra gilios mūsų krašto dvasiškijai pagarbos reiškinys“⁴², 1929 m. nutarta katalikiškų organizacijų renginiuose netoleruoti „nepadorių moderniškųjų šokių“, merginoms rekomenduota dėvėti tautinius rūbus⁴³. Bet, pavyzdžiui, 1930 m. pritarta naujai apeigai – dalinti Švč. Sakramentą su patena, leidžiama per žmonių rankas⁴⁴.

Išvadų vietoje. Vyskupijos centro organizavimas Panevėžyje užtruko visus 1926–1940 metus, bet nebuvo baigtas neįkūrus dvasinės seminarijos. Prie jo formavimo ir funkcionavimo nemažai prisidėjo valstybė: nežiūrint komplikuočių santykių su vyskupais, tautininkų vyriausybė vykdė finansinius išpareigojimus Bažnyčiai. Didžioji dalis bažnytinių struktūrų, kaip ir Panevėžio vyskupijos kurija, katedra, parapijų kunigai, konfesinės mokyklos, naudojos valstybiniu finansavimu, ne visuomet pakankamu, tačiau gana solidžiu. Smulkmeniška išlaidų kontrole nesaistomos, garantuotos pajamos iš valstybės išdo leido vyskupui Paltarokui disponuoti tam

rengijos, įvykusios 1931 m. liepos 9 ir 10 d., dalyvaujant J. E. Vyskupui, Kapitulai ir Kurijos nariams, nutarimai“, in: *Ibid.*, l. 101.

³⁹ *Panevėžio vyskupija: Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, redagavo Kazimieras Paltarokas, Vilnius: Katalikų akademija, 1998.

⁴⁰ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1927 VII 14–15 vyskupo namuose“, nutarimai, in: *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 174, l. 120.

⁴¹ Kauno metropolijos vyskupų konferencijos protokolas, 1940-10-08–09, in: *LVIA*, ap. 1671, ap. 5, b. 60, l. 2.

⁴² „Dekaną konferencijos, įvykusios 1926 VII 16 Panevėžio vyskupo rūmuose, nutarimai“, in: *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 174, l. 184.

⁴³ „Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1930 V. D. metais liepos 1 d. nutarimai, dalyvaujant J. E. Vyskupui, Kapitulai ir Kurijos nariams“, in: *Ibid.*, l. 105.

⁴⁴ *Ibid.*, l. 108.

tikromis „laisvomis“ lėšomis, numatyti ir įgyvendinti stambius statybinius projektus.

Vyskupas Kazimieras Paltarokas stengėsi pagyvinti ir atnaujinti bažnytinį gyvenimą parapijose, lavinti ir disciplinuoti dvasininkus, įteisinti bažnytinę nuosavybę. Jo inicijuotos reformos turėjo paskatinti kunigus labiau įsitraukti į socialinį ir kultūrinį parapijų gyvenimą, o tikinčiuosius – sąmoningiau suvokti save esant katalikais. Bet savarankiška vyskupijos raida truko tik 14 metų, kol ją nutraukė sovietų okupacija.

THE FORMATION OF THE DIOCESAN CENTRE IN PANEVĖŽYS, 1926–1940

Regina Laukaitytė

Summary

The paper examines the issues of structural organization and financing of the Panevėžys diocese that was established in 1926 and Bishop Kazimieras Paltarokas's efforts to reinvigorate religious life, to educate and discipline the local clergy.

During the period of 1926 to 1940, a sound foundation for a diocesan centre was laid (a functioning curia, a newly-built cathedral), although the process of its development was not completed as a diocesan seminary was still lacking. The contribution of the state to the shaping and functioning of the diocese was quite sizeable: despite complicated relations with bishops, the government of the Nationalist party fulfilled its financial commitments to the Church. The major part of ecclesiastical structures such as the curia of the Panevėžys diocese, the cathedral, parish priests, and Roman Catholic schools took advantage of state funding which, although not always sufficient, was quite adequate. Not subjected to close monitoring of expenditure, the funds guaranteed by the state treasury provided Bishop Paltarokas with some 'free cash' that enabled him to plan and carry out large construction projects.

The bishop made efforts to stimulate ecclesiastical life in parishes, to educate and discipline the clergy, and to legalize church property. The reforms he had initiated were intended to encourage priests to participate in social and cultural life of the parishes and to raise the believers' awareness of being Catholics. Unfortunately, the independent development of the diocese lasted only fourteen years before it was interrupted by Soviet occupation.